BALTIJOS KELIAS

Druskininkiečiai Baltijos kelyje. 1989 m. rugpjūčio 23 d. Fot. Robertas Kisielius. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*

„Baltijos kelio“ 30-mečiui skirtas logotipas

„Baltijos kelias“. 1989 m. rugpjūčio 23 d. *Lietuvos ypatingasis archyvas*

„Baltijos kelio“ dalyviai. 1989 m. rugpjūčio 23 d. *Iš Okupacijų ir laisvės kovų muziejaus rinkinių*

Baltijos kelias“. 1989 m. rugpjūčio 23 d. *Iš Okupacijų ir laisvės kovų muziejaus rinkinių*

XX a. devintajame dešimtmetyje Sovietų Sąjungoje prasidėjus valstybės, politinės sistemos ir visuomenės demokratizavimo procesui, 1988 m. okupuotuose Baltijos kraštuose susikūrė galingi tautiniai judėjimai: iš pradžių – Estijos liaudies frontas *(Eestimaa Rahvarinne)*, vėliau – Lietuvos persitvarkymo sąjūdis ir galiausiai – Latvijos liaudies frontas *(Latvijas Tautas Fronte)*. Visose trijose šalyse vykusiuose daugiatūkstantiniuose mitinguose atvirai kalbėta ir viešai pasmerktas Molotovo–Ribentropo paktas, nusikalstami Sovietų Sąjungos ir nacistinės Vokietijos slaptieji susitarimai. Imta reikalauti teisinio jų įvertinimo ir iš aukščiausios valdžios organų – respublikų Aukščiausiųjų Tarybų, SSRS liaudies deputatų suvažiavimo...

Siekiant koordinuoti Baltijos tautų išsivadavimo pastangas, 1989 m. gegužės 13–14 d. Taline įvyko Lietuvos, Latvijos ir Estijos tautinių judėjimų atstovų suvažiavimas – Baltijos Asamblėja. Asambėjos metu susitarta dėl bendrų tikslų ir bendradarbiavimo krypčių bei įsteigta Baltijos Taryba – nuolatinė institucija politiniams veiksmams koordinuoti. Kartu buvo nuspręsta 1989 m. rugpjūčio 23 d. pažymėti Sovietų Sąjungos ir nacistinės Vokietijos slaptųjų susitarimų 50-ąsias metines, parodyti lietuvių, latvių ir estų tautų vienybę ir ryžtą siekti laisvės bei nepriklausomybės.

1989 m. liepos 15 d. Baltijos Tarybos posėdyje Pernu (Estija) buvo nutarta Molotovo–Ribentropo pakto 50-ųjų metinių dieną sujungti Lietuvos, Latvijos ir Estijos sostines gyvąja žmonių grandine.

1989 m. rugpjūčio 12 d. Baltijos Tarybos posėdyje Cėsiuose (Latvija) Lietuvos Sąjūdžio, Estijos ir Latvijos liaudies frontų vadovai pasirašė dokumentą dėl masinės politinės akcijos, pavadintos „Baltijos keliu“, organizavimo.

„Baltijos kelio“ akcija buvo surengta 1989 m. rugpjūčio 23 d. magistraliniame kelyje M12, jungusiame trijų Baltijos šalių sostines. Bendras atstumas nuo Vilniaus iki Talino yra apie 650 km. Baltijos kelio organizatoriai suskaičiavo, kad, norint sujungti vientisą grandinę, vienam kilometrui reikėtų apie 1,5 tūkst. žmonių. Magistralė buvo suskirstyta ruožais – Lietuvos trasa buvo apie 200 km. „Baltijos kelią“ Lietuvoje koordinavo Sąjūdžio žmonės. Rengiantis akcijai, buvo sudaryta schema, pagal kurią kiekvieno miesto ir rajono Sąjūdžio tarybai paskirta po atskirą keleto kilometrų atkarpą. Buvo paruošti tikslūs maršrutai, kuriais reikės važiuoti į savo atkarpą, planai. Tačiau į „Baltijos kelią“ žmonės važiavo ne tik organizuotai – autobusais, sunkvežimiais, bet ir savo automobiliais, su savo šeimomis. Todėl organizuojant „Baltijos kelią“ labai daug prisidėjo Lietuvos radijas: žmonės vežėsi radijo imtuvus ir galėjo girdėti visą reikalingą informaciją apie transporto grūstis, kuriomis kryptimis reikia važiuoti ir t.t. Lygiai 19 valandą 2 mln. žmonių grandinė, nusidriekusi nuo Gedimino bokšto Vilniuje per Ukmergę, Panevėžį, Pasvalį, Bauskę, pro Laisvės paminklą Rygoje iki Tompėjos pilies bokšto Taline, susikibo rankomis ir 15–20 minučių sujungė visų trijų Baltijos šalių sostines. Neįstengę patekti į pagrindinę magistralę, susibūrė jos prieigose, sudarydami didžiosios grandinės atšakas (taip, pavyzdžiui, nuo Maišiagalos–Vievio nusitiesė keletas atšakų).

„Baltijos kelio“ akcija pranoko visus skaičiavimus ir lūkesčius. Žmonių entuziazmas buvo begalinis. Vien Lietuvoje dalyvavo apie 1 mln. žmonių. Visame kelyje plevėsavo juodi gedulo kaspinai, degė žvakutės, daugelis miestų ir rajonų savo atkarpose pastatė po koplytstulpį. Iš lėktuvų „An-2“ virš rankomis susikibusių žmonių buvo barstomos gėlės. Stovėjusieji Baltijos kelyje demonstravo taikų ryžtą būti nepriklausomi, trys Baltijos tautos parodė gražiausią savitarpio supratimą, solidarumą ir vienybę.

Tą pačią dieną Lietuvos Sąjūdis, Estijos ir Latvijos liaudies frontai paskelbė bendrą kreipimąsi į pasaulį, kuriame išsakytas priekaištas dėl to, kad demokratinės visuomenės neretai laikėsi dvigubų standartų SSRS imperializmo atžvilgiu ir Baltijos tautos ilgus metus buvo užmirštos.

„Baltijos kelio“ akcija sukėlė didelį atgarsį – Molotovo–Ribentropo pakto padarinių panaikinimas ir trijų Baltijos šalių valstybingumo atkūrimo klausimas peržengė Lietuvos ir SSRS ribas ir atsidūrė tarptautinės bendruomenės akiratyje. Po šios akcijos plintanti tarptautinė parama privertė 1989 m. gruodžio mėn. SSRS liaudies deputatų suvažiavimą, nors su tam tikromis išlygomis, pripažinti, kad Molotovo–Ribentropo paktas ir slaptieji protokolai prieštarauja tarptautinei teisei, kad Balstijos valstybių suverenitatas buvo neteisėtai sutryptas. Slaptųjų protokolų pasmerkimas padidino Lietuvos, Latvijos ir Estijos galimybę atkurti nepriklausomybę, paskatino demokratinių procesų plėtrą Rytų Europos šalyse bei pačioje Sovietų Sąjungoje.

Įvertinus „Baltijos kelio“ reikšmę Baltijos tautų istorijai ir įtaką pasaulio visuomenės raidai, ši unikali akcija 2009 m. buvo įtraukta į UNESCO programos „Pasaulio atmintis“ tarptautinį registrą. Į Lietuvos kultūros vertybių registrą yra įtrauktos 37 „Baltijos kelią“ žyminčių ženklų vietos.

„Baltijos keliui“ įamžinti 2010 m. Vilniuje buvo atidengta skulptūra „Laisvės kelias“ (skulpt. Tadas Gutauskas).

Skulptūra „Laisvės kelias“. Aut. skulptorius Tadas Gutauskas. Atidengta 2010 m. spalio 22 d. V. Juozevičiūtės nuotr., 2014 m.

LGGRTC medžiaga (2014 m. parengė Vilma Juozevičiūtė)